

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Xayrullayeva Muattar

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

PRIE - 73U 4- kurs talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning nazariy asoslari tahlil qilinadi. O'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish, muloqot madaniyatini shakllantirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida kommunikativ kompetensiyani oshirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida samarali muloqotni shakllantirish usullari va vositalari ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ ko'nikma, boshlang'ich ta'lim, nutq faoliyati, kommunikativ kompetensiya, pedagogik texnologiyalar, muloqot madaniyati, ta'lim jarayoni.

ANNOTATION: This article analyzes the theoretical foundations of developing communicative skills in primary education. It highlights the importance of improving students' speech activity, forming communication culture, and enhancing communicative competence through modern pedagogical technologies. The study also provides theoretical justification for methods and tools aimed at developing effective communication skills in primary school students.

Keywords: communicative skills, primary education, speech activity, communicative competence, pedagogical technologies, communication culture, educational process.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются теоретические основы развития коммуникативных навыков в начальном образовании. Освещаются вопросы развития речевой деятельности учащихся, формирования культуры общения и повышения коммуникативной

компетентности на основе современных педагогических технологий. Также обоснованы методы и средства формирования эффективного общения у учащихся начальных классов.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, начальное образование, речевая деятельность, коммуникативная компетентность, педагогические технологии, культура общения, образовательный процесс.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning har tomonlama rivojlanishi, ayniqsa uning muloqotga kirishish qobiliyatini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Globallashuv jarayonlari, axborot oqimining keskin ortib borishi hamda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida kommunikativ ko'nikmalarga ega bo'lgan shaxsni tarbiyalash bugungi kun ta'limining muhim yo'nalishiga aylangan. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich ta'lim — bu shaxsning intellektual, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishiga poydevor bo'ladigan muhim bosqichdir. Aynan shu davrda o'quvchilarning nutq madaniyati, fikrni erkin va ravon ifodalash qobiliyati, tinglash va tushunish malakalari shakllana boshlaydi. Kommunikativ ko'nikmalar esa nafaqat o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiylashuviga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi¹.

Bugungi kunda pedagogika fanida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan turli yondashuvlar ishlab chiqilgan bo'lib, ular o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, interfaol metodlardan foydalanish va ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan holda tashkil etishni nazarda tutadi. Xususan, dialogik ta'lim, hamkorlikda o'qitish, muammoli vaziyatlar yaratish kabi metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida samarali muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, boshlang'ich ta'limda

¹ G'ulomov, S. Ta'limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2020.

kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish faqat nutqni rivojlantirish bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayon o'z ichiga tinglash, tushunish, fikr bildirish, bahslashish, o'z nuqtai nazarini himoya qilish kabi murakkab ko'nikmalar tizimini qamrab oladi. Mazkur ko'nikmalarni shakllantirish esa o'qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahorat, zamonaviy metodlarni qo'llash hamda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olishni talab etadi. Ushbu maqolaning maqsadi boshlang'ich ta'limda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish hamda samarali shakllantirish usullarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

Boshlang'ich ta'limda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan ushbu bosqichda o'quvchilarning nutqiy faoliyati, ijtimoiy munosabatlarga kirishish qobiliyati va muloqot madaniyati shakllana boshlaydi. Kommunikativ ko'nikmalar deganda insonning boshqalar bilan samarali muloqotga kirisha olish, fikrini aniq va ravon ifodalash, suhbatdoshni tinglash va tushunish hamda turli kommunikativ vaziyatlarda o'zini to'g'ri tutish qobiliyatlari tushuniladi². Bu ko'nikmalar o'quvchilarning nafaqat ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga, balki ularning kelajakdagi ijtimoiy faoliyatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy manbalarda kommunikativ kompetensiya tushunchasi keng yoritilgan bo'lib, u nutqiy, lingvistik, ijtimoiy va pragmatik komponentlarning uyg'unligidan iborat deb qaraladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu kompetensiyani shakllantirish uchun avvalo ularning og'zaki nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur³. Chunki bu yoshdagi bolalar ko'proq og'zaki muloqot orqali bilimlarni egallaydi va o'z fikrini ifodalashga intiladi. Shuning uchun o'qituvchi

² Ismoilov, R. Boshlang'ich sinflarda nutq o'stirish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2023.

³ Axmedov, Q. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta'lim jarayonida qo'llash. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.

ta'lim jarayonida o'quvchilarni faol suhbatga jalb etishi, savol-javoblar tashkil etishi va erkin fikr bildirish uchun sharoit yaratishi lozim.

Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish nazariy jihatdan faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim hamda kommunikativ yondashuv kabi pedagogik konsepsiyalarga asoslanadi. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki uni faol ravishda o'zlashtiruvchi subyekt sifatida qaraladi. Bu jarayonda o'quvchilar turli nutqiy faoliyat turlarida ishtirok etib, o'z kommunikativ tajribalarini boyitadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim esa har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishni, uning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim jarayonini tashkil etishni talab etadi⁴. Kommunikativ yondashuv esa tilni o'rganishda muloqot jarayonini markazga qo'yadi va real hayotiy vaziyatlarga yaqin sharoitlarda nutqiy faoliyatni rivojlantirishni ko'zda tutadi.

Boshlang'ich ta'limda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda nutq faoliyatining asosiy turlari — tinglash, gapirish, o'qish va yozish o'zaro uzviy bog'liqlikda rivojlantirilishi zarur. Tinglash ko'nikmasi o'quvchilarning boshqalarni tushunish qobiliyatini rivojlantirsa, gapirish ularning fikrini ifodalash imkoniyatini kengaytiradi. O'qish va yozish esa nutqning yozma shaklini rivojlantirib, muloqotning yangi bosqichiga olib chiqadi. Shu sababli ta'lim jarayonida ushbu ko'nikmalarni kompleks tarzda rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Xususan, interfaol metodlar o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga undash hamda muloqot jarayoniga jalb etishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Rolli o'yinlar, munozaralar, kichik guruhlarda ishlash, "aqliy hujum" kabi metodlar orqali o'quvchilar turli kommunikativ vaziyatlarga tushib, o'z nutqiy tajribalarini boyitadi. Bunday metodlar o'quvchilarda nafaqat nutqiy, balki ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

⁴ Jo'rayev, B. Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari ham kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bu yoshdagi bolalar ko'proq o'yin faoliyati orqali bilimlarni o'zlashtiradi, shu sababli ta'lim jarayonida o'yin elementlaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir⁵. O'yinlar orqali o'quvchilar erkin muloqotga kirishadi, o'z fikrini qo'rqmasdan ifodalaydi va ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda o'qituvchining roli alohida ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchilar uchun nafaqat bilim beruvchi, balki muloqot tashkilotchisi hamdir. U o'quvchilarga erkin fikr bildirish imkoniyatini yaratishi, ularning nutqini rag'batlantirishi va ijobiy psixologik muhitni ta'minlashi lozim. O'qituvchining nutqi, muloqot madaniyati va pedagogik mahorati o'quvchilar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

Kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish ham muhim hisoblanadi. Agar o'quvchi muloqotga ehtiyoj sezsa va undan zavqlansa, uning nutqiy faolligi ortadi⁶. Shu bois ta'lim jarayonida qiziqarli mavzular tanlash, hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar berish va o'quvchilarni faol ishtirok etishga undash zarur.

Nazariy jihatdan qaraganda, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish uzluksiz va tizimli jarayon bo'lib, u bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Dastlab o'quvchilarda oddiy nutqiy ko'nikmalar shakllantiriladi, keyinchalik esa murakkab kommunikativ faoliyat turlariga o'tiladi. Bu jarayonda izchillik, ketma-ketlik va tizimlilik tamoyillariga amal qilish muhimdir.

XULOSA

Boshlang'ich ta'limda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish bugungi kunda ta'lim tizimining muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarning nafaqat nutqiy faoliyatini rivojlantirishga, balki ularning

⁵ Abdullayeva, M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2021.

⁶ Karimova, D. Ta'limda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022.

shaxs sifatida shakllanishiga, ijtimoiylashuviga va kelajakdagi muvaffaqiyatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois kommunikativ kompetensiyani shakllantirish boshlang'ich ta'lim bosqichidanoq izchil va tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi, ularni mustaqil va erkin fikr yuritishga undaydi hamda jamoa bilan samarali ishlash qobiliyatini shakllantiradi. Ayniqsa, tinglash, gapirish, o'qish va yozish kabi nutq faoliyati turlarining o'zaro uyg'un holda rivojlantirilishi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini mustahkamlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Rolli o'yinlar, munozaralar, guruhli ishlar va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi, ularni faol muloqotga jalb etadi hamda real hayotiy vaziyatlarga moslashishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'qituvchining pedagogik mahorati, nutq madaniyati va darsni to'g'ri tashkil etish qobiliyati ushbu jarayonning muvaffaqiyatli kechishida muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2021.
2. Axmedov, Q. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta'lim jarayonida qo'llash. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
3. G'ulomov, S. Ta'limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
4. Ismoilov, R. Boshlang'ich sinflarda nutq o'stirish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2023.
5. Jo'rayev, B. Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
6. Karimova, D. Ta'limda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022.